

Opis nieprawidłowości i zjawisk patologicznych na studiach doktoranckich

Niniejszy dokument dotyczący nieprawidłowości i patologii związanych z prowadzeniem studiów doktoranckich w Polsce został opracowany na podstawie przeprowadzonych szerokich konsultacji społecznych w środowisku doktorantów. Informacja o możliwości zgłaszania problemów została przekazana doktorantom za pośrednictwem porozumień lokalnych i branżowych, strony internetowej oraz z wykorzystaniem portali społecznościowych. Konsultacje społeczne w ramach ankiety internetowej (załącznik nr 1) przeprowadzono w listopadzie i grudniu 2014 roku. Otrzymano 622 zgłoszeń.

Sytuacja doktorantów jest wieloaspektowa, toteż opis nieprawidłowości dotyczy wielu sfer prowadzenia studiów doktoranckich. Opracowanie to nie wyczerpuje poruszanego tematu. Niewymienione zostały m.in. nieprawidłowości związane z podejmowaniem studiów doktoranckich przez obcokrajowców czy zagadnienie patologii występujące na środowiskowych studiach doktoranckich prowadzonych przez uczelnie i jednostki naukowe, co zapewne jest wynikiem braku udziału tych grup doktorantów w badaniu.

Dodatkowo oceniano zakres występowania danego zjawiska: lokalny lub powszechny (występujący na uczelniach lub/i w jednostkach naukowych). Autorzy niniejszego opracowania dokonali dogłębnej analizy przesłanych zgłoszeń i wyodrębnili 13 kategorii opisu nieprawidłowości i patologii związanych ze studiami doktoranckimi:

- I. Liczba doktorantów w Polsce**
- II. Status prawny doktoranta**
- III. Kwalifikacje kierowników studiów doktoranckich i administracji**
- IV. Regulamin studiów doktoranckich**
- V. Program studiów doktoranckich**
- VI. Warunki socjalne oraz dostępność do zaplecza naukowo badawczego**

- VII. Rozdzielanie środków finansowych przeznaczonych dla doktorantów
- VIII. Współpraca z opiekunem naukowym/promotorem
- IX. Rozwój naukowy doktoranta
- X. Dorobek naukowy doktorantów
- XI. Zajęcia dydaktyczne prowadzone przez doktorantów
- XII. Mobbing
- XIII. Nepotyzm

Wykres 1. Podział zgłoszeń konsultacji społecznych na kategorie patologii (N=815) – zgłaszający mogli opisać więcej niż jedną nieprawidłowość na studiach doktoranckich.

I. Liczba doktorantów w Polsce

Powszechnym problemem zgłaszanym przez doktorantów (63 zgłoszenia) jest nadmierna liczba osób rozpoczynających studia doktoranckie. Przyjmowana jest jak największa liczba doktorantów (egalitaryzm a nie elitaryzm), co podyktowane jest korzyściami finansowymi dla uczelni lub jednostki naukowej, a nie rozwojem kadry naukowej oraz polskiej nauki. Konsekwencją jest m. in. brak stypendiów dla wielu doktorantów. Ponadto występuje takie zjawisko jak przyjmowanie na doktorat wszystkich chętnych, niezależnie od kompetencji, co prowadzi do dewaluacji studiów doktoranckich oraz niskiego odsetka pozytywnie zakończonych przewodów doktorskich. Jak zgłaszają doktoranci, w wielu przypadkach doktorat często jest jedynie tymczasowym rozwiązaniem w celu uniknięcia bezrobocia, a nie drogą do rozwoju naukowego, poszerzania swojej wiedzy, umiejętności i kompetencji oraz rozwoju nauki w Polsce.

II. Status prawny doktoranta

Do tej kategorii problemów sygnalizowanych przez doktorantów zarówno uczelni jak i jednostek naukowych zakwalifikowano 47 zgłoszeń. Doktoranci, nauczyciele akademicy, pracownicy naukowcy, techniczni i administracyjni uczelni i jednostek naukowych nie wiedzą jaki jest status prawny doktoranta: czy ma być traktowany jak pracownik czy raczej jak student.

Jest to problem powszechnie występujący. Z jednej strony zakres obowiązków doktoranta jest analogiczny do zakresu obowiązków pracownika, z drugiej jednak strony doktorant uważany jest za „studenta studiów doktoranckich”, przy czym nie posiada on ani pełni praw pracowniczych (np. płatny urlop macierzyński, fundusz socjalny pracowników, nagrody za działalność organizacyjną) ani studenckich (np. na brak zniżek na przejazdy komunikacją miejską).

III. Kwalifikacje kierowników studiów doktoranckich i administracji

W tej kategorii problemów poruszanych przez doktorantów znalazło się 36 zgłoszeń, dotyczących przede wszystkim braku kompetencji i stosownej wiedzy kierownika ds. studiów doktoranckich. Problem ten występował na skalę lokalną zarówno na uczelniach jak i w jednostkach naukowych. Doktoranci zgłaszali wielokrotnie nieznajomość i nieprzestrzeganie przepisów prawa oraz regulaminów przez kierownika studiów doktoranckich, który powinien być dla nich wsparciem. Ponadto doktoranci wielokrotnie nie mają możliwości wpływu na wybór kierownika studiów doktoranckich. Jest to poniekąd spowodowane faktem ciągłych zmian w przepisach prawnych dotyczących studiów doktoranckich oraz wyborem na funkcję kierowania studiami doktorantów osób posiadających wybitny dorobek naukowy, ale nieposiadających odpowiedniej wiedzy z zakresu przepisów prawnych oraz stosownych umiejętności i kompetencji społecznych niezbędnych do zarządzania studiami doktoranckimi.

IV. Regulamin studiów doktoranckich

Do kategorii problemów związanych z nieprzestrzeganiem regulaminu studiów doktoranckich zakwalifikowano 36 zgłoszeń od doktorantów, o charakterze powszechnym. Najczęściej obserwowano sytuacje, gdzie regulamin studiów doktoranckich nie był dostosowany do obowiązujących przepisów prawa, przez co wiele istotnych praw i obowiązków doktorantów było pomijane w funkcjonowaniu studiów. Fakt ten, może być wynikiem braku jasnej interpretacji, w odniesieniu do studiów doktoranckich, rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w sprawie warunków, jakim muszą odpowiadać postanowienia regulaminu studiów w uczelniach. Doktoranci zgłaszali, iż nie mają możliwości konsultowania zmian w regulaminie studiów doktoranckich, a same jego zapisy nie są przestrzegane.

V. Program studiów doktoranckich

Nieprawidłowości dotyczące formy, jakości i zakresu przedmiotów dydaktycznych dla doktorantów zgłaszane były przez 71 doktorantów. Poruszane były głównie kwestie związane z niedostosowaniem programu studiów doktoranckich do zainteresowań i dziedziny nauki, z której doktoranci realizują prace doktorskie. Doktoranci uznali zajęcia na studiach doktoranckich za stratę czasu. Ponadto doktoranci wskazali, że wiele przedmiotów prowadzonych jest przez wykładowców nie będących specjalistami w danej dziedzinie, co znacznie wpływa na obniżenie jakości kształcenia na studiach doktoranckich. Niejednokrotnie program studiów nie obejmuje kształcenia umiejętności miękkich i języków obcych niezbędnych w pracy naukowej. Dodatkowo poruszono kwestie związane z uczęszczaniem na zajęcia adekwatne dla studiów wyższych w trakcie, których doktoranci powtarzają treści kształcenia wcześniej zrealizowane.

VI. Warunki socjalne oraz dostępność do zaplecza naukowo badawczego

Problemów zakwalifikowanych do tej kategorii było 33, miały charakter powszechny i dotyczyły zarówno doktorantów uczelni jak i jednostek naukowych. Najczęściej obserwowany problem tej kategorii dotyczył nieprawidłowości związanych z dostosowaniem miejsca pracy, w tym do obowiązujących przepisów BHP. W większości zgłaszanych przypadków doktoranci zgłaszali, że nie zapewnia się im "własnego" miejsca pracy i podstawowych narzędzi (biurka i komputera). Niejednokrotnie dochodzi do sytuacji, w której doktoranci mają utrudniony dostęp do zaplecza naukowo-badawczego. Polega to przede wszystkim na ograniczaniu dostępu do laboratoriów, pracowni lub sal dydaktycznych w godzinach innych niż wyznaczone (np. od 8:00 do 16:00) lub w weekendy, co znacząco utrudnia realizację części badań. Został także zauważony problem, braku możliwości samodzielnego korzystania (pobierania kluczy) z pracowni badawczych lub sal dydaktycznych przez doktorantów.

VII. Rozdzielanie środków finansowych przeznaczonych dla doktorantów

Do najliczniejszej kategorii opisującej patologie na studiach doktoranckich jaką jest rozdzielanie środków finansowych przeznaczonych dla doktorantów zakwalifikowano 129 powszechnie występujących problemów doktorantów. Głównym problemem przy rozdzielaniu środków finansowych jest brak transparentności, nepotyzm, nieprzestrzeganie regulaminów oraz brak jasno określonych i dostępnych kryteriów przyznawania stypendiów. Niejednokrotnie poruszano problem niewłaściwie sformułowanych regulaminów przyznawania stypendiów i braku uzasadnienia dla decyzji podjętych przez komisje stypendialne. Wielu doktorantom przyjmowanych na stacjonarne studia doktoranckie nie zapewniono żadnego źródła finansowania. Wielokrotnie doktoranci zgłaszali, że zdarzają się przypadki nieterminowego wypłacania stypendiów, co uniemożliwia im zachowanie płynności finansowej oraz pokrycie zobowiązań (raty, kredyty, rachunki). Zauważono powszechny problem braku finansowania doktorantów na przedłużeniu studiów doktoranckich, co znacząco utrudnia ukończenie tych studiów i przygotowanie rozprawy doktorskiej, przez co wpływa na ich niską efektywność. Dodatkowo doktoranci zwrócili uwagę na problem z finansowaniem publikacji wyników naukowych, w tym listy JCR, oraz udziału w konferencjach naukowych.

VIII. Współpraca z opiekunem naukowym

Problemy występujące we współpracy z opiekunem naukowym/promotorem zgłosiło 108 doktorantów. Powszechnie poruszano problem braku dyspozycyjności opiekuna naukowego, co jest wynikiem posiadania zbyt dużej liczby doktorantów pod opieką przez samodzielnego pracownika naukowego. Związany z tym brak odpowiedniej opieki merytorycznej nad realizacją pracy doktorskiej prowadzi do obniżenia jakości wykonywanych badań. Ponadto często zgłaszano problem naruszania praw autorskich i "przywłaszczania" wyników badań wykonanych przez doktorantów na rzecz opiekuna naukowego. Obserwowane problemy mogą być wynikiem braku określenia obowiązków przez jednostkę i ich znajomości przez opiekuna naukowego.

IX. Rozwój naukowy doktoranta

Do kategorii problemów związanych z ograniczaniem rozwoju naukowego doktoranta zakwalifikowano 44 zgłoszenia. Doktoranci zgłaszali następujące problemy, występujące jednostkowo lub lokalnie: odmawianie środków finansowych na realizację pracy doktorskiej, ograniczanie samodzielności w prowadzeniu badań przez doktoranta czy też celowe odwołanie terminu obrony pracy doktorskiej. Ponadto doktoranci spotykali się z zakazywaniem ubiegania się o projekty grantowe, staże zagraniczne oraz dodatkowe stypendia. Do tej kategorii zakwalifikowały się również jednostkowe zgłoszenia dotyczące świadomego blokowania publikacji wyników w dobrych czasopismach, przez opiekuna naukowego. Pomimo starań doktoranta, jego osiągnięcia naukowe oraz chęć rozwoju naukowego są blokowane z powodu osobistych pobudek lub zawiści pracownika naukowego.

X. Dorobek naukowy doktorantów

W tej kategorii odnotowano 69 zgłoszeń dość powszechnie występującego problemu dotyczącego faworyzowania (np. podczas przyznawania stypendiów) ilości publikacji naukowej oraz komunikatów konferencyjnych, kosztem ich jakości. Jak zauważają doktoranci problem ten rodzi niewłaściwe i nieetyczne zachowania ze strony doktorantów, np. związane z uczestnictwem w fikcyjnych konferencjach czy też przedstawianie tych samych plakatów na różnych konferencjach. Dodatkowo często zgłaszanym problemem jest dopisywanie zarówno doktorantów jak i pracowników naukowych do publikacji, nad którymi w rzeczywistości się nie pracowało.

XI. Zajęcia dydaktyczne prowadzone przez doktorantów

Do grupy patologii związanych z prowadzeniem zajęć dydaktycznych przez doktorantów zakwalifikowano 27 zgłoszeń doktorantów uczelni. Problem ten zgłaszany był jako powszechny. Doktoranci zauważali, iż niejednokrotnie prowadzą zajęcia dydaktyczne w wymiarze czasowym znacznie przekraczającym obowiązkowe praktyki zawodowe (dydaktyczne), przy czym nie otrzymują wynagrodzenia za wykonaną pracę. Ponadto

doktoranci zgłaszali, iż zmuszani są do prowadzenia zajęć, do których nie mają należytych kompetencji, co prowadzi do niskiego poziomu kształcenia studentów. Niejednokrotnie doktoranci zgłaszali, iż wykonywali obowiązki dydaktyczne innego pracownika naukowego. Kilkukrotnie doktoranci spotykali się również z problemem podpisywania umów dotyczących pracy dydaktycznej, które były niezgodne z prawem i prawdziwym stanem rzeczy.

XII. Mobbing

Pod pojęciem mobbing doktoranci zgłosili 96 problemów występujących powszechnie. Obserwowane problemy dotyczyły głównie wykorzystywania doktorantów do prac administracyjnych i organizacyjnych, prowadzenia zajęć dydaktycznych, i wykonywania obowiązków pracowników naukowych realizowanych w ramach projektów, głównie przez opiekunów naukowych lub promotorów. Zauważono także niepokojące zgłoszenia dotyczące dyskryminacji ze względu na płeć oraz liczne przypadki molestowania psychicznego i seksualnego.

XIII. Nepotyzm

Problem nepotyzmu w rekrutacji na studia doktoranckie, zaliczeniach egzaminów oraz przyznawaniu stypendiów z różnych źródeł poruszany był przez doktorantów w 54 zgłoszeniach. Zjawisko to zazwyczaj było określane jako powszechne. Zarzucano faworyzowanie członków rodziny lub bardzo bliskich znajomych przy obsadzaniu stanowisk, jak również kierowanie się interesem własnym/rodziny przy dokonywaniu wyborów w rozdziale środków stypendialnych.

Załącznik nr 1 Kwestionariusz ankiety skierowanej do doktorantów

Patologie na studiach doktoranckich w Polsce

Ankieta ma na celu zdiagnozowanie zjawisk patologicznych wstępujących w polskich uczelniach i jednostkach naukowych

***Wymagane**

Proszę podać przykład zjawiska patologicznego obserwowanego na Pani/Pana studiach doktoranckich *

Prosimy o krótkie, hasłowe nazwanie zjawiska (max 500 znaków)

Jaki Pani/Pana zdaniem jest zakres występowania zjawiska? *

- powszechny (występuje w wielu uczelniach i jednostkach naukowych)
- powszechny (występuje w wielu uczelniach)
- powszechny (występuje w wielu jednostkach naukowych)
- lokalny (występuje tylko w mojej uczelni)
- lokalny (występuje tylko w mojej jednostce naukowej)
- jednostkowy (dotyczy pojedynczych doktorantów)
- nie wiem

Prześlij